

Dr hab. Agnieszka Łukasik-Turecka, prof. KUL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Nauk Społecznych

Instytut Nauk o Polityce i Administracji

e-mail: agnieszka.lukasik-turecka@kul.pl

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Kasowskiej-Pedrycz

Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej.

Analiza prawno-politologiczna,

Kielce 2022, ss. 149

napisanej pod kierunkiem

prof. dr hab. Agnieszki Kasińskiej-Metryki

Recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Kasowskiej-Pedrycz to interesujące studium o interdyscyplinarnym charakterze, poruszające kwestie z obszaru nauk o polityce i administracji oraz nauk prawnych, a także nauk o komunikacji społecznej i mediach.

We wstępie pracy Autorka wyjaśnia powody swojego zainteresowania omawianą w rozprawie problematyką. Jak pisze: *Aspekt prawny mowy nienawiści jest niezwykle pasjonujący dla eksploracji, bowiem pozwala wskazać sprawczą zależność pomiędzy aktem słownym a przestępstwem popełnianym z nienawiści, a także zaproponować optymalizację narzędzi ograniczających hate speech w przestrzeni publicznej* (s. 4). Powyższy powód wsparty przekonaniem Doktorantki o potrzebie wnikliwej analizy problemu oraz Jej zainteresowania zawodowe i praktyka Autorki jako prokuratora wyznaczonego do zajmowania się przestępstwami z nienawiści, zadecydowały o podjęciu przez Nią badań mowy nienawiści w polskiej przestrzeni publicznej w perspektywie prawno-politologicznej.

Należy zgodzić się z Autorką, że mimo interdyscyplinarnego charakteru pracy i rozłożenia akcentów na dwie dyscypliny wymienione w podtytule pracy, to jednak z uwagi na

szerszy kontekst, jaki stanowią dla rozważań prawnych w tym przypadku nauki o polityce i administracji, należy uznać je za dyscyplinę wiodącą. Ponadto, na co zwraca uwagę Doktorantka, sam fakt, że mowa nienawiści jako kategoria poznawcza nie występuje w doktrynie prawa przemawia za nadrzędnością rozważań politologicznych w warstwie teoretycznej. Z kolei na prawny charakter analizy wskazują narzędzia prawne zastosowane dla ukazania relacji, jakie powstają gdy mowa nienawiści prowadzi do przestępstw z nienawiści, a także analiza treści - metoda badawcza zastosowana przez Autorkę podczas pracy nad dokumentami typu uzasadnienia wyroków sądu i opinie biegłych. Warto podkreślić, że doświadczenie zawodowe Doktorantki, jako prokurator wyznaczonej do zajmowania się przestępstwami z nienawiści, pozwoliło jej z jednej strony na dostęp do dokumentów, które nie mają charakteru powszechnego, z drugiej na – *pogłębione doświadczeniem spektrum badań* (s. 5).

Kwerenda biblioteczna przeprowadzona przez Doktorantkę utwierdziła Ją w przekonaniu, że mimo dostępnych opracowań dotyczących omawianej problematyki, nadal brakuje źródeł, łączących perspektywę i warsztat politologiczny z wiedzą prawniczą (ujęta w przystępnej dla czytelnika formie) nt. zjawisk pochodnych wobec mowy nienawiści, tj. przestępstw z nienawiści. Ta, jak można wywnioskować, chęć zapalenia luki w literaturze spowodowała, że obszar funkcjonowania mowy nienawiści oraz przestępstw z nienawiści w polskim systemie prawnym uwarunkowanym społecznie i politycznie, stanowił pole badawcze recenzowanej dysertacji.

Za cel recenzowanej rozprawy Autorka obrała udowodnienie istnienia zależności pomiędzy mową nienawiści jako komunikatem słownym, a możliwością jej eskalacji w kierunku przestępstw z nienawiści. Zakreślony precyzyjnie obszar badań odnoszący się do polskiego systemu politycznego (w szczególności podsystemu prawnego) Autorka zamyka w latach 2012-2019.

Należy zgodzić się z Doktorantką, że okres sześciu lat to wystarczająco długi czas do zbadania omawianego w pracy zjawiska. Prawdłowo został wybrany także początek okresu badawczego. W 2012 roku zaszły zmiany w organizacji polskiego systemu ścigania przestępstw z nienawiści; podniesienie rangi i wskazanie na specyficzny charakter takich przestępstw, dają podstawy do rozpoczęcia badań od tego momentu. Jak podkreśla Autorka, z perspektywy dyscypliny wiodącej w pracy szczególnie interesujący jest aspekt polityczny, którego oddziaływanie przełożyło się na zmiany organizacyjne, czyli na nadanie szczególnej pozycji przestępstwom z nienawiści, a także wyznaczenie prokuratorów do tej kategorii postępowań. Równie ważną datą dla analizowanego zjawiska Doktorantka zamyka okres

badawczy: tragiczną śmiercią prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza w styczniu 2019 roku, zaatakowanego w przestrzeni publicznej. Wydarzenie to, jak podkreśla Autorka, zapoczątkowało w Polsce medialną dyskusję nad skutkami mowy nienawiści.

W oparciu o zdefiniowany problem badawczy Doktorantka wyprowadziła trzy wiodące hipotezy badawcze:

H1: Determinanty ekonomiczne, społeczne i polityczne występujące w Polsce po 2012 roku przyczyniły się do eskalacji mowy nienawiści w przestrzeni publicznej, chociaż jednocześnie w systemie legislacyjnym zaszły istotne zmiany kierujące większą uwagę organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na przestępstwa z nienawiści.

H2: Brak w polskim systemie prawnym bezpośredniej definicji „mowy nienawiści” sprawia, że szereg zjawisk o charakterze wykluczającym grupy mniejszościowe z równego udziału w życiu społecznym, ma charakter ocenny i tym samym trudno poddający się weryfikacji, co stwarza zagrożenie uznaniowości w ocenie materiału dowodowego.

H3: Rozwój nowych mediów, ich większa dostępność i powszechność generuje nowe formy mowy nienawiści w internecie oraz wymusza doskonalenie narzędzi niezbędnych do ścigania przestępstw z nienawiści w sieci. Często organy ścigania i wymiar sprawiedliwości nie nadążają za zachodzącymi zmianami, co powoduje potrzebę korzystania z opinii biegłych z zakresu językoznawstwa, kulturoznawstwa czy nowych mediów (s. 12).

W odniesieniu do hipotez Doktorantka sformułowała pytania badawcze. Do hipotezy pierwszej postawiła pytania: 1. Na ile podniosła się profesjonalizacja działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w skutecznym zwalczaniu mowy nienawiści i jej skutków? 2. Jakie grupy etniczne, narodowościowe, rasowe w sposób szczególny zagrożone są wzrostem liczby przestępstw z nienawiści? Do drugiej z hipotez badawczych postawiła następujące pytania: 1. Jakie cechy dystynktywne posiada tzw. mowa nienawiści? 2. Jakie są kwantyfikatory czynów podlegających penalizacji w obszarze mowy nienawiści? Trzecia z hipotez została wsparta pytaniami: 1. W jaki sposób odbywa się wyszukiwanie i monitorowanie mowy nienawiści w sieci? 2. Jakie przeszkody występują w procesie wykrywania przestępstw z mowy nienawiści w internecie? (s. 12-13).

Należy podkreślić, że postawione pytania zostały sformułowane prawidłowo, tj. w taki sposób, aby pomogły w weryfikacji hipotez badawczych.

Granice pola badawczego, cel pracy, jak i dążenie do utrzymania równowagi między treściami politologicznymi a prawnymi wpłynęły na dobór metod badawczych, i należy podkreślić, że trafnie dobranych. Autorka sięgnęła po takie metody badawcze jak: analiza

instytucjonalno-prawna, analiza treści, analiza danych zastanych, analiza porównawcza czy, uzasadniona aktywnością zawodową Doktorantki, obserwacja uczestnicząca.

Wiedza wynikająca z pracy zawodowej Autorki, wsparta wynikami przeprowadzonych badań pozwoliła Doktorantce nadać rozprawie również wymiar praktyczny, co stanowi niepodważalną zaletę pracy. Należy zgodzić się z Autorką, że dysertacja ma charakter teoretyczny, ale wyposażona jest także w komponent implementacyjny. Wyniki przeprowadzonych przez Doktorantkę badań należy uznać za nowatorski wkład do nauki, ale mogą też one być przydatne dla praktyków, którzy spotykają się z analizowanym zjawiskiem.

Zamiar uczynienia rozprawy użyteczną społecznie wpłynął na strukturę recenzowanej pracy.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów uzupełnionych spisem treści, wstępem, aneksem, zakończeniem, literaturą, spisami tabel, rysunków i zdjęć oraz bibliografią. Główna część pracy (od wstępu do piątego rozdziału włącznie) uźródłowiona została w formie 203 przypisów o różnym charakterze edytorskim; dominują przypisy bibliograficzne. Tradycyjny układ przypisów, na dole strony, zdecydowanie ułatwia lekturę i sytuje wywody Autorki w kontekście cytowanej literatury przedmiotu i innych źródeł. Publikacje, z których Doktorantka korzystała podczas pisania pracy, to pozycje polskojęzyczne i anglojęzyczne.

Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń.

Po obszernym wstępie rozprawę otwiera prawidłowo skonstruowany rozdział I, zatytułowany „Mowa nienawiści jako zjawisko społeczne”, w którym Autorka opisuje zróżnicowanie ujęć definicyjnych, przedstawia źródła mowy nienawiści, wskazuje na różnice między realnym a wirtualnym wymiarem szerzenia się mowy nienawiści, a także opisuje wpływ mediów, zarówno tradycyjnych, jak i nowych, na siłę i zasięg szerzenia się mowy nienawiści.

Rozdział II zatytułowany „Przestępstwa z nienawiści w Polsce po 2012 r.– regulacje prawne” przedstawia strukturę przestępstw z nienawiści, stan faktyczno-prawny przed 2012 rokiem, a także opisuje dynamikę wzrostu przestępstw z nienawiści.

Przesłankom przestępstw z nienawiści poświęciła Doktorantka rozdział III swojej pracy. Opisuje w nim przesłanki etniczne, narodowościowe, rasowe, wyznaniowe lub bezwyznaniowość i przesłanki polityczne.

Z kolei w rozdziale IV zatytułowanym „Mowa nienawiści w Internecie” Autorka przedstawiła prawne możliwości zwalczania przestępstw na tle nienawiści w sieci. W tej części pracy ukazała rolę NGO-s w kształtowaniu świadomości społecznej, opisała specyfikę

prowadzenia postępowań dotyczących mowy nienawiści w cyberprzestrzeni, a także zaprezentowała nowe narzędzia szerzenia i zwalczania mowy nienawiści.

Rozdział V, stanowiący część kończącą rozważań Doktorantki, zatytułowano „Wybrane przypadki przestępstw z nienawiści w Polsce – analiza pogłębiona”. To omówienie najbardziej spektakularnych i zarazem medialnych przypadków przestępstw popełnianych z nienawiści w Polsce. Jako kryterium doboru przyjęto różnicujący charakter przesłanek, a także wielkość rezonansu medialnego i społecznego. Wśród analizowanych przypadków są: nielegalne obchody 128 urodzin Adolfa Hitlera, które miały miejsce w Wodzisławiu Śląskim 13 maja 2017 roku; manifestacja na Placu Śląskim w Katowicach z 25 listopada 2017 roku, podczas której zaprezentowano zdjęcia posłów Platformy Obywatelskiej umieszczone na szubienicach; spalenie kukły Żyda we Wrocławiu 18 listopada 2018 roku; Marsz Równości w Białymstoku 20 lipca 2019 roku, a także incydenty stadionowe.

Egzemplifikację wywodu stanowią fragmenty opinii językowych dr hab. Katarzyny Kłosińskiej, prof. UW, Przewodniczącej Rady Języka Polskiego przy Kolegium Polskiej Akademii Nauk zamieszczone w aneksie. O wyborze ekspertki przez Doktorantkę zdecydował, jak pisze, fakt zawodowej współpracy ekspertki z organami ścigania w zakresie dokonywania analiz językowych i sporządzania opinii językoznawczych na potrzeby prowadzonych postępowań z zakresu mowy nienawiści. Jak podkreśla Doktorantka, opinie te pozwalały na dokonanie oceny prawno-karnej treści wypowiedzi oraz dawały gwarancję *właściwej subsumpcji stanu faktycznego ustalonego w konkretnym postępowaniu w odniesieniu do obowiązujących przepisów prawnych w tym obszarze* (s. 18).

W zakończeniu rozprawy Doktorantka, w oparciu o wyniki swoich badań, pozytywnie zweryfikowała wszystkie postawione hipotezy badawcze, a także podsumowała wyniki swoich badań.

Recenzowana praca wskazuje na dojrzałość badawczą Autorki. Mimo, że Doktorantka nie uniknęła w pracy drobnych błędów, wplatając w język naukowy określenia bardziej publicystyczne niż naukowe (np. „czarny PR”), popełniając drobne błędy edytorskie (np. w przypadku tytułów pisanych jednocześnie kursywą i w cudzysłowie), czy w wyniku niedokładnej korekty tekstu (np. Wermahnt zamiast Wehrmacht), to nie wpłynęły one na wartość pracy.

Konkludując, należy uznać, że wybór tematu nie budzi zastrzeżeń ze względów merytorycznych i formalnych. Mimo drobnych uwag, Doktorantka rzetelnie i z dużym znanstwem przedstawiła zagadnienia związane z badaną problematyką. Niewątpliwym walorem pracy jest jej interdyscyplinarny charakter oraz to, iż podjęte przez Autorkę pracy

wyzwanie naukowe prowadzi jednocześnie do praktycznych rekomendacji, czyniąc rozprawę użyteczną społecznie. Niniejsza dysertacja świadczy o bardzo dobrym warsztacie naukowo-badawczym Doktorantki.

Doceniając wysiłek naukowy Doktorantki i wysoką jakość rozważań zawartych w niniejszej pracy, odpowiadające wymogom rozprawy doktorskiej **stwierdzam, że recenzowana rozprawa Pani mgr Katarzyny Kasowskiej-Pedrycz spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim, dlatego wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Kasowskiej-Pedrycz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Lublin, 19.10.2022 r.

Agnieszka Łukasik-Turecka